

Fika i förändring

Om svenskarnas fikavanor
och hur de påverkar världen.

FAIRTRADE
SVERIGE

Innehåll

Förändring börjar vid fikabordet	3	Te – världens näst populäraste dryck	14
Fika – festligt, folkligt ...	4	Prisras slår hårt mot Innocent och Amos	15
... och förödande?	5	Kakao – fikafavorit med stora risker	16
Ett fikande folk	6	Extremväder ger rekordhöga kakaopriser	17
Framtidens fika i fokus	8	Barnarbete i kakaobranschen	18
Så blev kaffe Sveriges nationaldryck	10	Atiiga ser lösningar trots problemen	19
Kaffe – livskvalitet och klimathot	11	Varje fika är en chans att göra skillnad	20
Klimathotet mot kaffe	12	Fler sätt att göra skillnad	21
"Fairtrade ger oss möjlighet att möta klimatkrisen"	13	Slutnoter	22

© Fairtrade Sverige 2024

Layout: Ola Höiden

Den här rapporten är framtagen med stöd från Postkodlotteriet.
Postkodlotteriet ansvarar ej för innehållet.

Förändring börjar vid fikabordet

DEN FÖRSTA SVENSKEN som smakade på kaffe var inte imponerad. Diplomaten Claes Rålamb sörplade i sig den heta drycken på besök i Konstantinopel år 1657, utsänd av Karl X Gustav. Han sågade drycken, tyckte att den smakade illa, som stekta ärtor.

Trots den svidande recensionen har kaffe med tiden kommit att bli svenskarnas favoritdryck – och kring kaffet har den världsunika svenska fikakulturen vuxit fram. Fika är dessutom mer än att bara dricka något varmt och att äta något gott. Fika symboliserar gemenskap och umgänge över klass- och generationsgränser. En fika kan också vara en början till förändring – när de svenska folkrörelserna fick sitt breda genombrott var det runt kaffepannan människor samlades och utbytte idéer.

Som den här rapporten visar är fikan fortfarande ett viktigt inslag i människors liv – men samtidigt blir problemen med vårt fikande alltmer uppenbara. Flera av de mest populära råvarorna är nämligen också utpräglade riskråvaror och tätt sammankopplade med fattigdom, barnarbete, skogsskövling och klimatförändringar.

I DEN HÄR RAPPORTEN tittar vi på fikan från flera håll. Vi har sammanställt ny försäljningsstatistik och resultat från en ny undersökning om svenskarnas fikavanor

Matforskaren Anne Charoltte Bunge förklarar varför det är viktigt att se sambanden mellan miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet och kakaoodlaren Atiiga Dora berättar om sin vardag och om de främsta utmaningarna just nu. Kaffeodlaren Silvia Gonzales beskriver hur tuffa förhållanden och ökande produktionskostnader påverkar henne som odlare och hur avgörande det är att få rättvist betalt för att kunna fortsätta odla kaffe.

Råvarorna som förgyllt våra sociala sammankomster de senaste århundradena har både en självklar plats i våra skafferier och i våra hjärtan. Men om de ska ha en lika självklar plats i framtiden behöver odlarna få tryggare inkomster och bättre möjlighet att investera. Det är en förändring vi alla kan bidra till – varje fika är en chans att göra skillnad!

Foto: Fairtrade Sverige

Om rapporten

Statistik om svenskarnas fikavanor kommer om inget annat anges från en undersökning från Verian.

Undersökningen har genomförts som en webbenkät i SIFO-panelen bland 1010 svenskar i åldrarna 16–79 år den 14–24 mars 2024. Försäljningsstatistik om kaffe, te och kakao kommer om inget annat anges från analysföretaget NielsenIQ. För mer information, se noter i slutet av denna rapport.

Fika – festligt, folkligt ...

6,6 miljarder kronor

Så mycket handlade svenskarna kaffe, te och kakao för i dagligvaruhandeln 2023. Det är en ökning med drygt **94 miljoner kronor** jämfört med 2022.¹

Drygt 10 procent

av allt kaffe som köptes i Sverige 2023 var Fairtrade-märkt, en ökning från knappt 9 procent 2022.²

Svenskarna lägger i genomsnitt omkring 1,5 timme per arbetsvecka – eller närmare **70 timmar per år** – på att fika på jobbet.³

3 av 10 svenskar

anser att deras livskvalitet blir sämre om de inte får kaffe.⁴

Genomsnittssvensken fikar drygt fem gånger i veckan – eller

260 gånger om året.⁵

Gotlänningarna fikar mest av alla svenskar – knappt 8 gånger i veckan. Minst fikar norrbottningar, i snitt 4 gånger i veckan.⁶

Foto: Lena Granefelt

... och förödande?

2021 vaskade svenskarna mer än

84 000 ton kaffe och te.⁷

I endast **2 av 10 av de största kaffeodlande länderna** (Vietnam och Brasilien) tjänar den genomsnittlige odlaren tillräckligt för att kunna resa sig ur fattigdom.⁸

Fram till 2050 beräknas

30-60 procent
av den odlingsbara marken för kaffe
vara oanvändbar.⁹

Under 2023 beräknas den globala produktionen av kakao ha minskat med **500 miljoner ton** på grund av klimatförändringar.¹⁰

Omkring **1,6 miljoner barn** beräknas arbeta på kakaoplantager i Elfenbenskusten och Ghana – det är ungefär lika många barn som det finns i samma åldersgrupp i hela Sverige.

Barnarbete förekommer
i produktionen av kaffe i

17 länder.¹¹

Foto: Ola Hördén

Ett fikande folk

Svenskar älskar att fika och gör det i genomsnitt fem gånger i veckan. Samtidigt blir problemen med fikabordets råvaror alltmer uppenbara för oss. En av fyra svenskar oroar sig för att det i framtiden kommer bli svårare att få tag i kaffe och forskare och odlare larmar om eskalerande klimatförändringar.

Från kafferep till "Swedish fika"

Den svenska fikakulturen har haft fäste i folksjälen sedan 1800-talet. Då blev kafferepen, där kvinnor bjöd varandra på kaffe och sju sorters kakor, allt populärare. Kakao började framställas i pulverform och blev en allt vanligare ingrediens i bakverket.

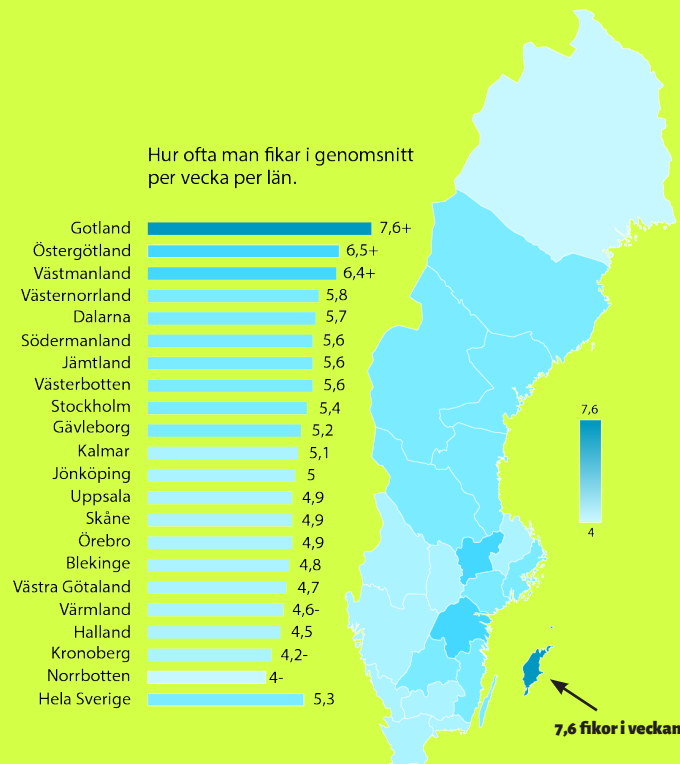
Under 1900-talet nådde kafferepen sin storhetstid. 1965 beräknade ICA provkök att ett normalhushåll varje vecka bakade 20 vetebullar, två längder, en sockerkaka, 35 kokostoppar och 30 chokladbröd. Under samma sekel öppnades även allt fler moderna konditorier i orter över hela Sverige och blev den självklara mötesplatsen för svenskarna.

De senaste åren har "the Swedish fika" uppmärksamats i internationella medier och trendiga svenska

fik har poppat upp i såväl London som New York. Och även om fikakulturen till viss del bytt skepnad är den fortfarande ett populärt inslag i människors liv. Den nya undersökning som gjorts för den här rapporten visar att svenskarna fikar i genomsnitt drygt fem gånger i veckan. Allra mest fikasugna är gotlänningar som snittar på nästan åtta gånger i veckan, medan norrbottningarna nöjer sig med fyra.¹²

Vi är även beredda att spendera på vårt fikande. Statistik från NielsenIQ visar att vi under 2023 handlade kaffe, te och kakao i dagligvaruhandeln för närmare 6,6 miljarder kronor. Det är en ökning med drygt 94 miljoner kronor jämfört med 2022, trots att volymerna har minskat. Detta beror på ökade priser på kaffe, te och kakao.¹³

Vi fikar inte bara hemma och på kaféer, utan även på våra våra arbetsplatser. Svenskarna lägger i genomsnitt omkring en och en halv timme per arbetsvecka – eller närmare 70 timmar per år – på att fika på jobbet.¹⁴

Källa: Verian. Frågan har ställts till 3159 svenskar i åldrarna 16-79 år som en webbenkät i SIFO-panelen den 14-24 mars 2024.

Fika i förändring

Fikakulturen är i ständig förändring. På senare år har bland annat ett ökat intresse för specialkaffe och nya baktrender i sociala medier fått en bredare spridning. Men en stor och mer oroande förändring gäller odlingen av kaffe, te och kakao, som är hotad i grunden. Förlorade skördar och ohållbar ekonomi är redan verklighet för många odlare.

Samtidigt som vår konsumtion av både ekologiska och etiskt producerade livsmedel sjunkit de senaste åren går det att ana en ökad medvetenhet. En av fyra svenskar oroar sig för att det ska bli svårare att få tag på kaffe i framtiden på grund av klimatförändringar.¹⁵

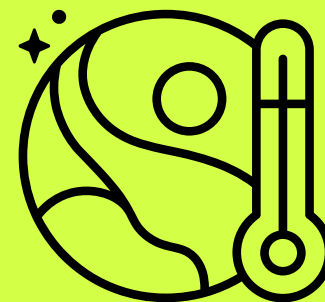
Möjligen ser vi också tecken på en mer hållbar konsumtion efter en tid av nedgång. Drygt tio procent av kaffet som köptes i Sverige 2023 var Fairtrade-märkt, jämfört med knappt nio procent året innan.¹⁶ I nuläget är det framför allt utanför hemmet – på kaféer, restauranger och i servicebutiker – som vi fikar Fairtrade. Men förhoppningsvis är nästa stigande trend att vi i alla lägen väljer etiskt och miljömässigt certifierade råvaror, för att kunna fortsätta fika även i framtiden.

Foto: Fairtrade Sverige

1 av 4

svenskar är oroliga för att klimatförändringarna ska göra det svårare att få tag på kaffe.

Framtidens fika i fokus

Anne Charlotte Bunge är matforskaren som undersökt hur Sveriges livsmedelssystem kan bli mer hållbart och som satt det svenska fikat under lupp. Hennes studie, gjord vid Stockholms universitet, visar att svenskarnas miljöpåverkan till stor del kommer från fikaprodukter som exempelvis kaffe och choklad.

– När vi pratar om hur vi ska ställa om våra livsmedels-system ligger fokus ofta på animaliska produkter, vilket är jätteviktigt eftersom vi äter för mycket av det. Men vi får inte glömma att konsumtionen av kaffe och andra fikaprodukter också har en stor påverkan på miljö, klimat, och social hållbarhet, säger Anne Charlotte Bunge.

Resultatet av studien har gjort henne nyfiken på hur fikat kan bli mer hållbart i framtiden, eftersom det är en så viktig del av den svenska matkulturen. Svaret kan enligt henne ligga både i nya innovationer, som labbdlat kaffe och i en mer hållbar konsumtion.

Kaffe och kakao transporteras från andra delar av världen. Hur stor klimatpåverkan har det?

– Transporten spelar en otroligt liten roll. Den största klimatpåverkan från kaffe och kakao kommer från avskogningen.

Eftersom odlingen av dessa råvaror kräver mycket

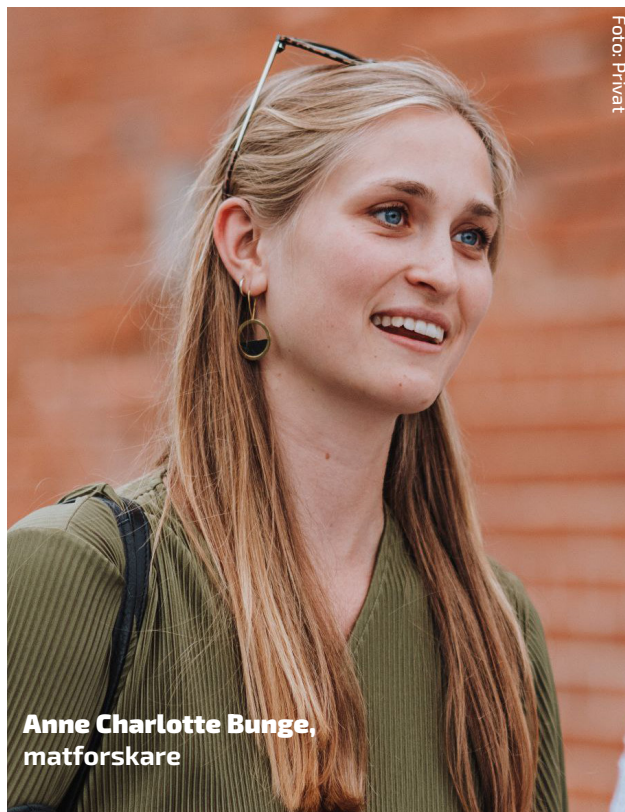

Foto: Privat

Anne Charlotte Bunge,
matforskare

mark är risken för avskogning stor. Och avskogningen bidrar i sin tur till förlust av biologisk mångfald, säger Anne Charlotte Bunge.

– Om man tittar på den svenska kosten så överskrider vi våra planetära gränser för biodiversitetsförlust sexfaldigt. Det finns svensk forskning som visar att det framför allt är kaffe och kakao som är ansvariga för detta.

Produktionen av kaffe och kakao påverkar inte bara klimatförändringarna, de som odlar råvarorna blir själva starkt påverkade av det förändrade klimatet.

– Klimatförändringarna kan göra att man inte kan fortsätta odla kaffe och kakao där man brukade, utan ibland behöver odlingen flytta till nya områden. Och då börjar det om, med avskogning, markanvändning och förlust av biologisk mångfald, säger Anne Charlotte Bunge.

Hon tycker att det är viktigt att synliggöra hur miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet hänger ihop. Det faktum att klimatpåverkan bidrar till förlorade skördar, gör att många människor inte länge vill jobba inom jordbruket, eftersom pengarna inte räcker till. Den försämrade ekonomin och bristen på arbetskraft bidrar i sin tur till ökad risk för barnarbete.

Oro för brist på kaffe

Produktionen av kaffe och kakao kommer att försvåras ytterligare, enligt Bunge.

– Vi ser statistik från exempelvis Stockholm Environment Institute att det kommer bli sämre: Det kommer att finnas färre områden där man kan odla kaffe och kakao i framtiden. Ändå vill vi här i Sverige inte lägga mer pengar på det, utan undrar varför vi nu måste betala tio kronor mer för ett paket. Samtidigt vet vi att odlarna nästan inte tjänar någonting, säger hon.

Vad kan vi göra för att bidra till en mer hållbar fikakultur?

– Faktum är att kaffe och te är de livsmedel som slängs allra mest och alla i Sverige borde ta ett större ansvar: hotell och restauranger, offentliga verksamheter och hemmen. Att slänga mindre är det enklaste vi kan göra. Då behöver vi inte köpa lika mycket kaffe, utan kan satsa på bättre, certifierat kaffe, exempelvis Fairtrade, som bidrar till att odlarna kan investera i klimatanpassningsåtgärder. Det är också viktigt att inte köpa kaffe eller kakao som är odlat med hjälp av barnarbete.

Investera i odlarna

I dag står Sverige för ungefär en procent av världens kaffekonsumtion. Det stora kaffedrickandet per capita medför ett stort ansvar, menar Anne Charlotte Bunge – en bild hon delar med SEI, Stockholm Environmental Institute¹⁷, som menar att de nordiska länderna behöver investera i kaffeproducerande länder för att odlarna bättre ska kunna anpassa sig till klimatförändringarna. – När vi pratar om att ställa om vårt livsmedelssystem kan vi inte bara fokusera på odlare här i Sverige, utan på alla som odlar det vi konsumerar här. Jag tror att kaffe är det bästa exemplet på det. Här har dagligvaruhandeln och politiken ett stort ansvar.

Vad tänker du att dagligvaruhandeln och politiken kan göra?

– Dagligvaruhandeln kan fatta beslut om att köpa mer Fairtrade-kaffe, eller certifierat kaffe generellt. Det samma gäller kakao. Politikerna skulle kunna göra mer på en strukturell nivå. Offentlig upphandling tror jag är en viktig del, där politiken kanske kan bidra genom att subventionera certifierat kaffe och, om det är möjligt, även att motivera offentliga verksamheter att minska kaffesvinnet.

”Att slänga mindre är det enklaste vi kan göra. Då behöver vi inte köpa lika mycket kaffe, utan kan satsa på bättre, certifierat kaffe.”

Anne Charlotte Bunge,
matforskare

Så blev kaffe Sveriges nationaldryck

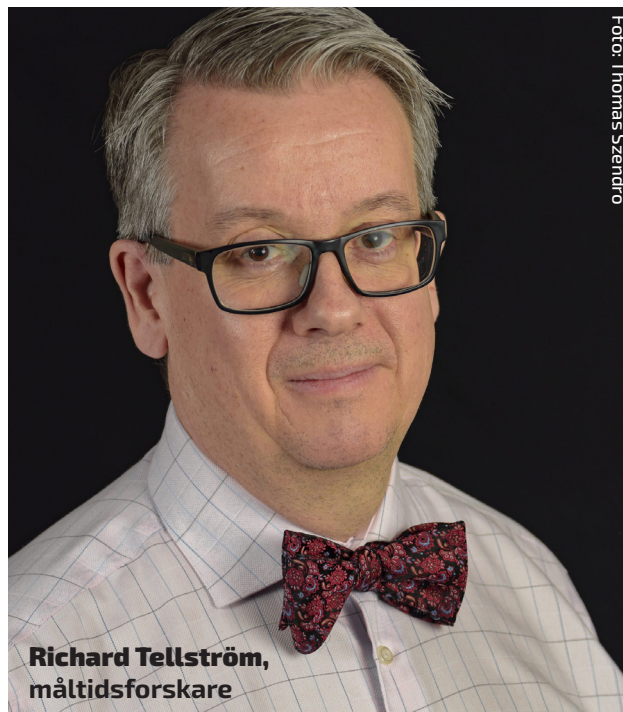
I svensk historia har kaffe spelat en viktig roll i tider av stora förändringar. När folkrörelsen fick sitt breda genombrott samlades den runt kaffepannan. Det menar måltidsforskaren Richard Tellström.

– Fikat är en relationsbyggare, det är det materiella som krävs för att vi kan bygga relationer, säger han.

Ursprungligen ersatte kaffe den tidigare gemenskapen runt öl och svagdricka. Från att ha varit en exklusiv produkt på 1700-talet börjar kaffe konsumeras i bredare kretsar under 1800-talets mitt. Förklaringen går att hitta i tidsandan, menar måltidsforskaren Richard Tellström.

Åren mellan 1842 och 1879 var några av de mest omvälvande tiderna i svensk historia. En parlamentarisk reform genomfördes, ståndssamhället upplöstes och folkskolan infördes.

– Det var en tid av gemenskap. Folkrörelserna fick sitt breda genombrott: frikyrkorörelsen, arbetarrörelsen och så småningom idrottsrörelsen. Alla de här rörelserna bygger på att man har en kaffepanna. Vi kan inte bara sätta oss ner vid ett bord och titta på varandra, utan vi har mat och dryck som ett smörjmedel för samtalet.

Richard Tellström,
måltidsforskare

Under 1800-talet möjliggjorde ångfartygen import av kaffe till ett lägre pris. Att drycken blev allt populärare hängde även ihop med att söta bakverk blev vanligare när industrialiseringen av jordbruket gav billigare socker och vetemjöl. Kaffets beska krävde sötman för att få brett genomslag, menar Richard Tellström. Egentligen tycker han att det är märkligt att kaffe slog så stort då

det "smakar förskräckligt". Men han dricker ändå kaffe själv.

– Absolut, med stor förtjusning. Men man måste träna sig i att dricka kaffe, det är inte en dryck som är inställsam som läsk till exempel. Så frågan är: Vad är värdet i att träna sig i att dricka kaffe? Jo, du får tillgång till en vuxengemenskap och en social gemenskap.

Det är svårt att sia om varför kaffe blev den mest populära drycken då kaffe, te och kakao kom till Sverige ungefär samtidigt. Men Richard Tellström konstaterar att te aldrig blev den kaféprodukt som det blev i England.

– Kakaon hade ju också kunnat slå och bli en jättestor dryck. Men det blev kaffet som vann.

När började vi fika på jobbet?

– I borgerliga kretsar och bland tjänstemän började man fika på åtminstone 1920–30-talet, men då handlade det om att gå på kafé. I storstäder med konditorier kunde man beställa upp kaffe, wienerbröd och småkakor till kontoret och så kom det en springpojke upp med en korg.

Först under 1960-talet gjorde kaffehörnan entré på svenska arbetsplatser. Det berodde dels på den tekniska utvecklingen med kaffebryggaren i plast, dels på de fackliga avtalen.

– När pausen skrivs in i avtalen blir frågan: Vad ska man göra av den? Då blir det en kollektiv paus.

Kaffe dricks i dag på arbetsplatser världen över, men ofta handlar det då om att fika vid det egna skrivbordet, inte att samlas i en fikahörna, enligt Richard Tellström.

– Det är det som är speciellt för det svenska umgänget och det går förmodligen tillbaka till folkrörelsens gemenskap, att man dricker kaffe tillsammans.

Kaffe – livskvalitet och klimathot

Den största delen av världens kaffe – 60 procent – odlas inom småskaligt jordbruk i länder längs ekvatorn.¹⁸ Av de uppskattningsvis 12,5 miljoner gårdarna är 95 procent mindre än fem hektar.¹⁹

Största producentländer

Brasilien, Vietnam, Colombia, Indonesien, Etiopien.

Största producentländer av Fairtrade-märkt kaffe

Etiopien, Peru och Colombia.

5,8 miljarder kr

Så mycket köpte svenskarna kaffe för i dagligvaruhandeln 2023 – en ökning med 36 miljoner kronor jämfört med 2022.²⁰

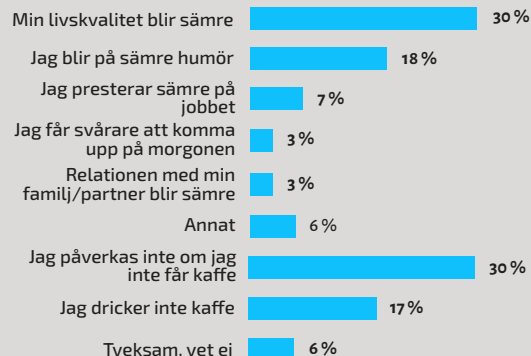
Drygt 10 %

av allt kaffe som köptes i Sverige 2023 var Fairtrade-märkt, en ökning från knappt 9 procent 2022.²¹

3 av 10

svenskar uppger att deras livskvalitet försämras utan kaffe (se nedan).

Hur påverkas du om du inte får kaffe?

Riskerna med kaffe

Fattigdom

Priset på kaffe varierar kraftigt vilket gör att kaffeodlars försörjning är allt annat än trygg.

Avskogning

När mer och mer mark blir obrukbar till följd av klimatförändringar leder det till att regnskog skövlas för att göra plats för nya kaffeodlingar.

Vattenanvändning

I produktionen av kaffe går det åt mycket vatten, runt 140 liter för att producera en kopp.

Foto: Pexels

Foto: Dennis Salazar Gonzales

Klimathotet mot kaffe

Allt jordbruk världen över kommer att påverkas av klimatförändringarna.²² Men förändringarna beräknas slå extra hårt och snabbt mot just kaffe, och en stor del av den mark där kaffe odlas kan vara obrukbar inom ett par decennier. En anledning är att kaffebusken kräver mycket specifika förhållanden vad gäller höjd, temperatur och regnmönster för att kunna växa.²³

De senaste 40 åren har den negativa klimatpåverkan på kaffe ökat. Ny forskning visar att frekvensen av "klimatrisker", det vill säga suboptimala odlingsförhållanden på grund av extrema förhållanden, ökade i alla studerade regioner under denna period. Fem av de sex farligaste åren sett till antal klimatrisker inträffade mellan 2010 och 2020.²⁴

Ungefär 60 procent av alla kaffebuskar är redan i dag hotade av klimatförändringar, avskogning, växtsjukdomar och skadedjur.²⁵ Enligt Stockholm Environmental Institute kan klimatförändringarna leda till en minskning i den globala produktionen av arabica-kaffe med 45,2 procent och robusta-kaffe med 23,5 procent.²⁶ Fram till 2050 beräknas 30–60 procent av den odlingsbara marken för kaffe bli obrukbar.²⁷

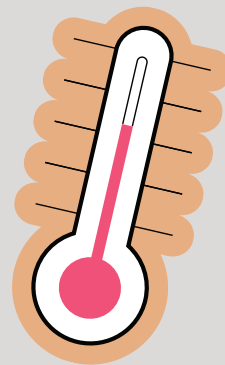
Arabica extra utsatt

Särskilt utsatt är arabica-plantan, som är den vanligaste kaffesorten. Eftersom den växer på bergssluttningar innebär regn och nederbörd, tillsammans med avskogning och erosion, en ökad risk för att värdefull jord kan spolas bort. I värsta fall sker även större jordskred.²⁸ De klimatrelaterade riskerna för kaffet beräknas få en oproportionerligt stor effekt på just småskaliga kaffeodlare i dessa länder, som i dag producerar omkring 70 procent av allt världens kaffe.²⁹

Kaffebuskar – extremt känsliga för temperaturhöjningar

- Vid en grads höjning påverkas kvaliteten på kaffet.
- Vid två graders höjning minskar skörden drastiskt.
- Vid tre graders höjning kämpar busken för att ens överleva.

"Fairtrade ger oss möjlighet att möta klimatkrisen"

Kaffeodlare i Latinamerika står inför många utmaningar, men den största är klimatförändringarna. Det berättar Silvia Gonzales, småskalig kaffeproducent i Nicaragua.

– Vi ser att produktionsområdena minskar eftersom de inte längre lämpar sig för kaffeodling eller för att det blivit dyrare att sköta dem, säger hon.

På grund av sitt geografiska läge är Nicaragua ett av de länder som är mest sårbart för klimatförändringar och kaffeproduktionen förväntas minska kraftigt i vissa kritiska områden. Samtidigt är närmare 45 000 småskaliga kaffeproducenter i landet beroende av inkomster från just kaffeodling.³⁰

Klimatförändringarna påverkar odlingen dagligen

Sylvia Gonzales, medlem av det Fairtrade-certifierade kooperativet UCA Miraflores berättar att klimatförändringarnas effekter påverkar kaffeproduktionen varje dag:

– Producenterna minskar på sina odlingsområden på grund av vattenbrist. Dessutom sprider sig skadedjur och sjukdomar som påverkar grödorna, vilket innebär att kostnaderna för kaffeproduktionen ökar, säger hon.

För att hantera utmaningarna är det viktigt att öka medvetenheten om klimatförändringarnas effekter och hur kaffeodlare kan hantera dessa, menar Silvia Gonzales. Det kan exempelvis handla om att samla in regnvatten, plantera skuggträd och satsa på en större mångfald av grödor.

Lämnar kaffeproduktionen

Kaffe är Nicaraguas viktigaste exportvara. Men för många kaffeproducenter i landet har de tuffa odlingsförhållandena, i kombination med ökande produktionskostnader, inneburit att de gett upp sina kaffeodlingar för att i stället satsa på andra grödor.

– Om inte producenterna får rättvist betalt kommer de inte heller vara motiverade att fortsätta odla kaffe, säger Silvia Gonzales.

Hur påverkas ni som kaffeproducenter av att konsumenter väljer Fairtrade?

– Det hjälper oss att kompensera för de ökade produktionskostnaderna, eftersom vi säljer vårt kaffe till rättvisa priser. Att främja konsumtionen av Fairtrade-märkt kaffe är nödvändigt eftersom det inte bara bidrar till att förbättra småskaliga kaffeproducenters livskvalitet – det gör det också möjligt för oss att möta klimatkrisen och anpassa oss till de ständiga förändringar som vi ställs inför.

Foto: Mito Miloezger

"Om inte producenterna får rättvist betalt kommer de inte heller vara motiverade att fortsätta odla kaffe."

Silvia Gonzales,
småskalig kaffeodlare, Nicaragua

Te – världens näst populäraste dryck

Varje sekund dricks ungefär 70 000 koppar te runtom i världen. Det gör te till den mest populära drycken efter vatten. Tebladen växer på buskar som odlas i varmt och fuktigt klimat, oftast i bergssluttningar. Teets karaktär påverkas av faktorer som höjd över havet, jord, sol och nederbörd.

Te odlas oftast på stora plantager med många anställda, men också i småskaliga kooperativ. Att plocka teblad är ett tungt arbete. Efter att bladen har skördats torkas de på plats, för att sedan skickas vidare till företag som förädlar och paketerar teet. Förädlingen görs oftast i Europa eller Nordamerika, vilket innebär att det också är där de ekonomiska vinsterna hamnar.

Största producentländer

Kina, Indien, Kenya och Sri Lanka.

Största producentländer för Fairtrade-märkt te

Kenya, Indien och Sri Lanka.

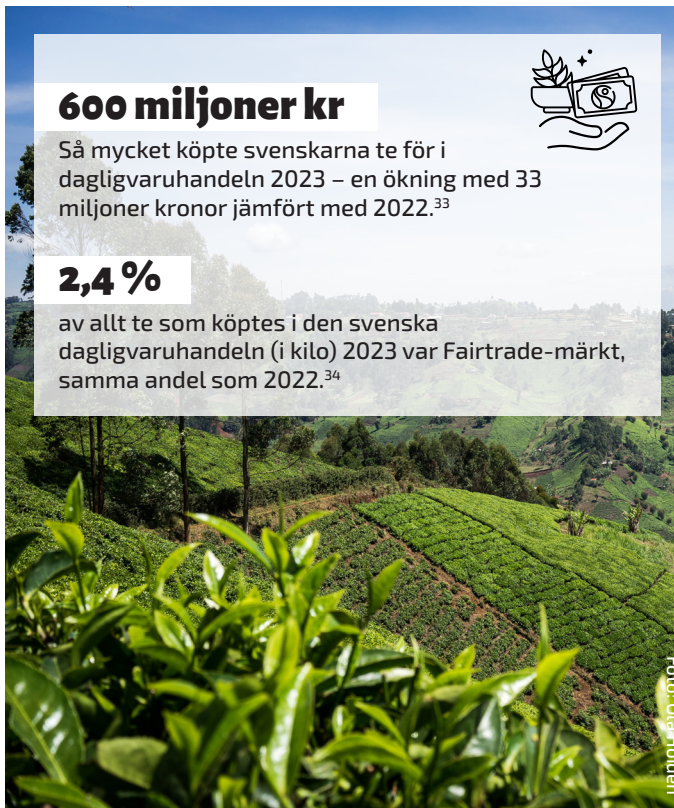
600 miljoner kr

Så mycket köpte svenskarna te för i dagligvaruhandeln 2023 – en ökning med 33 miljoner kronor jämfört med 2022.³³

2,4 %

av allt te som köptes i den svenska dagligvaruhandeln (i kilo) 2023 var Fairtrade-märkt, samma andel som 2022.³⁴

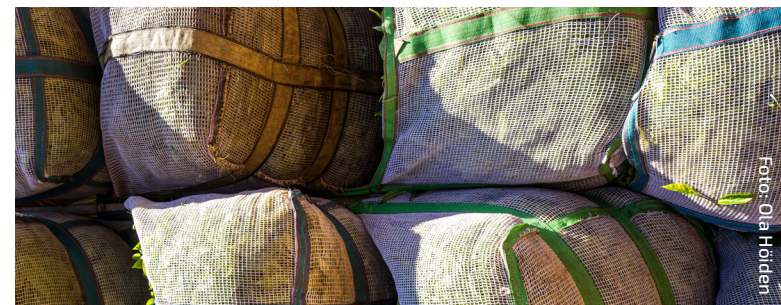

Risker med teproduktion

Arbetsvillkor: Anställda bor ofta på eller i närheten av de gårdar där de arbetar, och låga löner och dåliga arbetsförhållanden är vanliga. Många anställda vid teodlingar saknar anställningstrygghet eller representation av pålitliga, effektiva och oberoende fackföreningar.

Miljö: Avskogning, förlust av biologisk mångfald, farliga kemikalier och vattenföroreningar.³¹

Mänskliga rättigheter: Barnarbete, skuldslateri, inskränkningar i grundläggande sociala rättigheter, diskriminering och sexuella trakasserier.³²

Prisras slår hårt mot Innocent och Amos

För teodlare i Uganda har de senaste åren varit några av de tuffaste någonsin. Många har inte längre råd med gödningsmedel och som ett resultat av det har kvaliteten på deras buskar blivit sämre.

– Det är svårare än någonsin tidigare. Teodling är inte lönsamt längre, säger Amos Arinawe som har odlat te i mer än 20 år.

Fallande priser på teauktionen i Mombasa – som spelar en central roll för den afrikanska tehandeln – har satt odlarna i en svår ekonomisk situation. Amos Arinawe berättar att många får så dåligt betalt att de har svårt att sätta mat på bordet. Hoppet ligger i att han lyckas sälja sitt te som Fairtrade, för det innebär både ett minimipris och en premie som kan investeras i odlingarna och lokalsamhället. Men på senare tid har efterfrågan på Fairtrade-märkta teer dalat, vilket påverkar inkomsten negativt.

– Om vi får sälja vårt te som Fairtrade, då klarar vi oss, säger Amos Arinawe och berättar att alla hans fem barn har kunnat gå i skolan tack vare de extra inkomsterna som Fairtrade innebär.

Innocent Owomuhangi, även han småskalig teproducent i Uganda, delar Amos Arinawes uppfattning

Amos Arinawe och Innocent Owomuhangi, teodlare, Uganda

”Genom att köpa fler Fairtrade-märkta produkter får vi bättre ekonomiska möjligheter att satsa på utbildning, hälsovård och bevarande av våra ekosystem.”

Innocent Owomuhangi

om att de låga priserna är en av deras största utmaningar.

– Vissa odlare har varit utan inkomster i sex månader på grund av de låga priserna och den försämrade kvaliteten på tebladen, säger han.

Det är en ond cirkel. Höga produktionskostnader gör att odlarna inte har råd med gödningsmedel, vilket i sin tur påverkar kvaliteten och priserna på råvaran. Och därutöver finns en annan stor utmaning: klimatförändringarna.

– Förstörda grödor till följd av torka, stormar och översvämningar har påverkat mina inkomster från jordbruket, säger Innocent Owomuhangi.

Men han poängterar att det inte bara är jordbruket som påverkas, utan hela samhällen.

– Många familjers hem förstörs av översvämningar och stormar. Under regnperioden är de flesta familjer på sin vakt inför dessa katastrofer. Vi har också upplevt en brist på livsmedel, vilket bidrar till undernäring.

Innocent Owomuhangi efterlyser ökat stöd: från det internationella samfundet, företag och konsument. Samhällen som drabbas av klimatkatastrofer och förlorar sina grödor behöver kompenseras genom den fond av skador och förluster som världens ledare utlovade vid COP 27, menar han. Men han tycker också att det är viktigt att företag satsar på Fairtrade-märkta produkter och att konsument gör aktiva val.

– Genom att köpa fler Fairtrade-märkta produkter får vi bättre ekonomiska möjligheter att satsa på utbildning, hälsovård och bevarande av våra ekosystem, säger han.

Kakao – fikafavorit med stora risker

Uppskattningsvis fem till sex miljoner familjejordbruk producerar 90 procent av världens kakao. Och omkring 50 miljoner människor i världen är beroende av kakao för sin inkomst eller sysselsättning.

Största producentländer

Elfenbenskusten, Ghana, Ecuador, Kamerun och Nigeria.³⁸

Största producentländer av Fairtrade-märkt kakao

Elfenbenskusten, Ghana och Dominikanska Republiken.

116 miljoner kr

Så mycket köpte svenskarna kakao för i dagligvaruhandeln 2023 – en ökning med 25 miljoner kronor jämfört med 2022.³⁵

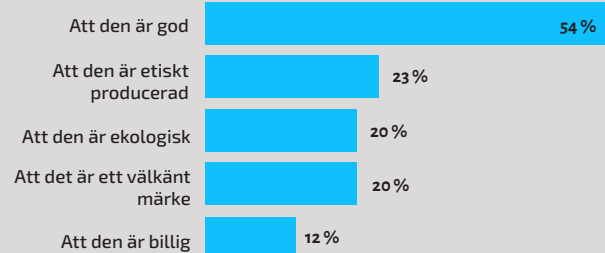
43 %

Så mycket av kakaon som köptes i dagligvaruhandeln 2023 var Fairtrade-märkt, en ökning från 37 procent 2022.³⁶

1 av 3

svenskar äter bakverk med kakao eller choklad minst en gång i veckan, visar en undersökning från Verian.³⁷

Vad är viktigt för dig när du väljer kakao/choklad för bakning?

Riskerna med kakao

Barnarbete

I Ghana och Elfenbenskusten utgör barn en tredjedel av arbetskraften inom kakaoproduktionen. Det motsvarar omkring 1,6 miljoner barn.

Avskogning

Kakaoodling är starkt förknippat med skövling av regnskog, vilket slår ut naturliga ekosystem.

Fattigdom

I Elfenbenskusten tjänar en genomsnittlig kakaoodlare ungefär en tredjedel av en levnadsinkomst, det vill säga den inkomst som räcker för att täcka grundläggande behov.

Foto: Pexels

Extremväder ger rekordhöga kakaopriser

Samtidigt som den globala efterfrågan på choklad ökar har det blivit allt svårare att odla kakao. Klimatförändringar har lett till att underskottet på kakao är det största på 60 år.³⁹ Men trots att priset har tredubblats ökar inte ersättningen till odlarna i samma takt.

I år väntas den globala kakaoproduktionen minska med elva procent jämfört med 2023. Det handlar om ett tapp på över femhundra miljoner ton på bara ett år.⁴⁰ Den främsta orsaken är dåliga skördar i Västafrika till följd av växtsjukdomar och extrema väderförhållanden med skyfall, höjda temperaturer och torka. Den kraftiga nederbörd som drabbade området under regnperioden 2023 var mer än dubbelt så stor som det 30-åriga genomsnittet.⁴¹ Därefter följde torka, som en konsekvens av väderfenomenet El Niño. Från alldeles för mycket regn till inget alls – de drastiska väderväxlingarna drabbar småskaliga jordbrukare och deras odlingar hårt.

På många kakaoodlingar växer dessutom gamla träd som ger sämre skörd, men investeringar i nya träd är kostsamt för de odlare som ofta lever under den internationella fattigdomsgränsen.

Decennier av otillräckliga investeringar och bristande

Kouame Aya Beatrice, kakaoodlare, Elfenbenskusten

Foto: Christoph Kostlin

I år väntas den globala kakaoproduktionen minska med elva procent jämfört med 2023.

stöd till miljontals småbrukare har bidragit till dagens situation. Och för de miljontals småbrukare som odlar merparten av världens kakao innebär det stora produktionstappet ett växande hot mot deras försörjning.

Förstörda skördar till följd av extremväder väntas dessutom bli allt vanligare. Forskning från World Weather Attribution vid Imperial College i London visar att de exceptionellt höga temperaturer som drabbade Västafrika i februari har blivit tio gånger mer sannolika på grund av utsläpp orsakade av människor.⁴² Om inte världen drastiskt minskar användningen av fossila bränslen kommer Västafrika att uppleva liknande värmeböljor ungefär vartannat år, enligt forskarna.

Det minskade utbudet av kakao har fått världsmarknadspriset på kakao att skjuta i höjden. Det senaste året har priset mer än tredubblats. Även om de höga priserna skulle hålla i sig är det dock osäkert hur mycket odlarna kommer att gynnas, eftersom den bakomliggande orsaken är stora produktionsbortfall på grund av klimatförändringar. Odlarnas egna kostnader har också ökat kraftigt under samma tid.

85 %

Så stor del av sin skog har Elfenbenskusten förlorat sedan 1960, främst på grund av kakaoproduktion.⁴⁴

Barnarbete i kakaobranschen

I minst sju länder arbetar barn på kakaoodlingar. Det gäller bland annat de två största kakaoproducerande länderna i världen – Elfenbenskusten och Ghana. Där jobbar närmare 1,6 miljoner barn i åldern 5–17 år med kakao. Det är ungefär lika många barn som det finns i samma åldersgrupp i Sverige.⁴³ Ofta handlar det om farligt arbete: Barnen utsätts för farliga kemikalier, använder vassa macheter och bär alldeles för tungt för sina kroppar.

Barnarbete är ett komplext problem med flera orsaker, men den enskilt största är fattigdom. När de vuxnas inkomster inte räcker till måste även barnen arbeta. Att främja levnadsinkomster inom kakaoindustrin är nödvändigt för att motverka barnarbete.

Atiiga ser lösningar trots problemen

Klimatförändringar, låg produktivitet och höga produktionskostnader. Det är kakaoodlarnas främsta utmaningar just nu, berättar 31-åriga kakaoodlaren Atiiga Dora.

Atiiga Dora har arbetat som kakaoodlare i två år. Hon är medlem i Fairtrade-kooperativet Kukuom, som ligger i Ahafo-regionen i sydvästra Ghana. För henne har klimatförändringarna inneburit sämre produktivitet och därmed minskade inkomster. Även matkostnaderna har ökat, berättar hon.

– Vissa stapelvaror som växer vilt trivs inte längre på grund av att den biologiska mångfalden har minskat.

Men trots att problemen hopar sig för småskaliga jordbrukare som Atiiga Dora ser hon ändå lösningar. Och hon har många tankar kring vad hon kan göra för att anpassa sig till det förändrande klimatet. Det handlar bland annat om att införa olika metoder för att förbättra jordens bördighet och hantera skadedjur och sjukdomar. Hon nämner även behovet av att upptäcka tidiga varningssignaler om väderförändringar för att fatta rätt beslut om hur hon ska sköta sin odling.

En sak är tydlig för Atiiga Dora – om småskaliga kakaoproducenter inte får tillräckligt betalt för sina grödor blir de mer sårbara för klimatförändringar. Det ökar också risken för fattigdom, barnarbete och en otrygg livsmedelsförsörjning.

– Andra konsekvenser är skogsskövling eftersom odlare letar efter mer bördig mark för att etablera nya odlingar och öka sina inkomster, säger Atiiga Dora.

I slutändan handlar det om kakaos framtid. Barn och unga ser sina föräldrar slita för väldigt lite pengar och lockas inte att ta över jordbruket.

– Kakaoodling framstår inte som attraktivt för den unga generationen.

”Vissa stapelvaror som växer vilt trivs inte längre på grund av att den biologiska mångfalden har minskat.”

**Atiiga Dora,
kakaoodlare, Ghana**

Foto: Privat

Varje fika är en chans att göra skillnad

När du väljer Fairtrade bidrar du till att de som gör vår fika möjlig får tryggare inkomster och ökade möjligheter att odla hållbart.

Många av problemen bakom råvarorna på fikabordet hänger samman med fattigdom. För att människorna som odlar råvarorna på fikabordet ska ha råd att försörja sig, klimatanpassa jordbruket och låta barnen gå i skolan måste de få skäligt betalt. Det är därför Fairtrade finns.

Fairtrade är en internationell tredjepartscertifiering. Att en produkt är Fairtrade-märkt innebär att den lever upp till ett antal kriterier för social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Det här är några av de saker du bidrar du till när du fikar Fairtrade:

Ekonomisk trygghet. Fairtrades minimipris fungerar som ett skyddsnät när världsmarknadspriset ligger så lågt att odlarna riskerar att gå back på sin produktion. Utöver minimipriset får odlare också en premie som kan investeras i lokalsamhället eller jordbruket – exempelvis för att klimatanpassa jordbruket.

Mänskliga rättigheter. Fairtrade har också ett antal kriterier som är baserade på ILO:s konventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet. Det handlar till exempel om förbud mot barnarbete, tvångsarbete och diskriminering, men även om rätten att organisera sig fackligt.

Miljömässig hållbarhet. Fairtrades krav på miljömässig hållbarhet innebär bland annat förbud mot skogsskövling, krav på att bevara biologisk mångfald och ansvarsfull vattenanvändning. Fairtrade uppmuntrar också till ekologisk odling genom att odlare som ställer om till ekologiska jordbruksmetoder får en bättre betalning för sina råvaror.

Vi svenskar fikar i genomsnitt fem gånger i veckan. Utslaget på hela befolkningen blir det 2 miljarder fikor per år – alltså 2 miljarder chanser att göra skillnad!*

* Beräkningen baseras på att det finns drygt 8 miljoner svenskar i åldrarna 16–79 år (Statistikdatabasen, SCB)

Fler sätt att göra skillnad

Förutom att välja Fairtrade-märkta produkter finns det mycket du kan göra för att påverka din omgivning att göra mer hållbara val. Här är några sätt:

Påverka din butik. Be din butik eller ditt favoritfika ta in fler Fairtrade-märkta produkter. Efterfråga gärna att exempelvis Fairtrade-kaffe också säljs på priskampanj i din butik.

Påverka din arbetsplats. En stor del av fikandet i Sverige sker på våra arbetsplatser. Be din chef att köpa in Fairtrade-märkta produkter.

Sluta vaska! En studie från Naturvårdsverket 2021 visade att vi vaskar 84 400 ton (!) kaffe och te på ett år. Genom att minska svinnet kan du välja hållbart producerade produkter och samtidigt spara pengar.

Bli Fairtrade-ambassadör. Genom att utbilda dig till Fairtrade-ambassadör kan du lära dig mer om Fairtrade och vilken skillnad ditt val gör när du handlar. Utbildningen är öppen för alla och finns på fairtrade.se.

Slutnoter

- 1 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 2 Fairtrade Sveriges försäljningsstatistik 2023
- 3 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024.
- 4 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 5 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 6 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 7 Studie från Naturvårdsverket 2021
- 8 Fairtrade Risk Map
- 9 Fairtrade Risk Map
- 10 Cocoa Statistics – February 2024 Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics (icco.org)
- 11 Fairtrade Risk Map
- 12 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 13 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 14 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 15 Verian. Webbenkät i SIFO-panelen 14-24 mars 2024
- 16 Fairtrades försäljningsstatistik
- 17 <https://www.sei.org/publications/nordic-perspectives-transboundary-climate-risk/>
- 18 <https://www.fairtrade.net/news/realistic-and-fair-prices-for-coffee-farmers-are-a-non-negotiable-for-the-future-of-coffee>
- 19 <https://riskmap.fairtrade.net/commodities/coffee>
- 20 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 21 Fairtrade Sveriges försäljningsstatistik 2023
- 22 "Climate-smart agriculture", World Bank (2021). <https://www.worldbank.org/en/topic/climate-smart-agriculture>
- 23 "With coffee, the only climate adaptation option for the Nordic region is to support producing countries", SEI. <https://www.sei.org/featured/climate-adaptation-nordic-countries/>
- 24 "Synchronous climate hazards pose an increasing challenge to global coffee production", PLOS CLIMATE (2023). <https://journals.plos.org/climate/article?id=10.1371/journal.pclm.0000134>
- 25 "Climate trouble brewing for Africa's coffee industry", African Business (2022). <https://african.business/2022/09/trade-investment/climate-trouble-brewing-for-africas-coffee-industry>
- 26 "The global challenge of adapting coffee to a changing climate", SEI (2021). <https://www.sei.org/featured/global-challenge-adapting-coffee-changing-climate/>
- 27 Fairtrade Risk Map
- 28 "Climate trouble brewing for Africa's coffee industry", African Business (2022). <https://african.business/2022/09/trade-investment/climate-trouble-brewing-for-africas-coffee-industry>
- 29 "The coffee supply chain illustrates transboundary climate risks: Insights on governance pathways", SEI (2022). <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2022/04/220401a-burton-dzebo-coffee-supply-chain-2201b.pdf>
- 30 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X19303821>
- 31 <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/riskanalyser/livsmedel/kaffe-te-och-kakao/>
- 32 <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/riskanalyser/livsmedel/kaffe-te-och-kakao/>
- 33 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 34 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 35 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 36 NielsenIQ ScanTrack, DVH Totalt och SVH Totalt, 2023
- 37 Verian / Fairtrade Sverige, mars 2024
- 38 <https://www.statista.com/statistics/263855/cocoa-bean-production-worldwide-by-region/>
- 39 <https://www.cnn.com/2024/03/26/cocoa-prices-are-soaring-to-record-levels-what-it-means-for-consumers.html>
- 40 <https://www.icco.org/february-2024-quarterly-bulletin-of-cocoa-statistics/>
- 41 <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-12-01/climate-change-in-ivory-coast-and-ghana-makes-chocolate-expensive-everywhere>
- 42 <https://www.bbc.com/news/science-environment-68619912>
- 43 SCB - År 2023: 1 618 551 barn i åldern 5-17 i Sverige
- 44 <https://www.reuters.com/business/environment/ivory-coast-deforestation-rate-rises-eu-green-imports-law-looms-2023-09-29/>

**Kontakta
oss gärna!**

**ÅSÖGATAN
113-121**

Foto: Fairtrade Sverige